

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Тютюнник С.В., к.е.н., доцент, Тютюнник Ю.М., к.е.н., доцент
Полтавська державна аграрна академія

Ефективність функціонування галузей національної економіки, забезпечення національного ринку переважно власними товарними ресурсами залежать від політики формування витрат на виробництво, просування та реалізацію продукції як органічної складової економічної стратегії розвитку суб'єктів господарювання.

Отже, в умовах ринкової економіки найважливішою узагальнюючою характеристикою результативності діяльності підприємств є ефективність виробництва. Ефективність виступає критерієм повного та всебічного оцінювання, але не існує єдиного методичного підходу до такого оцінювання. Ефект (лат. *effectus* – виконання, дія) означає результат, наслідок будь-якої дії, причини, сили. Відповідно ефективність розглядають як дієвість витрат, вкладених у певну діяльність з метою отримання бажаних результатів.

Ефективність – це складна економічна категорія, пов'язана з цілеспрямованою, раціональною людською діяльністю. Вона характеризує певні виробничі відносини, які складаються між суспільством і підприємствами, а також окремими працівниками.

Ефективність має кількісний та якісний аспекти. Для оцінювання ефективності виробництва та її вимірювання застосовують критерій і систему економічних показників. Під терміном «критерій» розуміють ознаку, на основі якої оцінюють діяльність або визначають параметри на перспективу. Він відображає певні виробничі відносини та якісний аспект цих відносин, тому перебуває в нерозривному зв'язку зі специфічними економічними законами. Критерій, як вимір економічної ефективності, конкретизується через показники. Вони, в більшості випадків, слугують лише кількісним виразом вимірника, відображаючи рівень і динаміку ефективності.

Основним критерієм економічної ефективності народного господарства країни є обсяг національного доходу і максимізація його за найменших затрат живої й уречевленої праці [2, с. 327]. З метою оцінювання економічної ефективності сільськогосподарського виробництва, окремих його галузей, господарської діяльності підприємств різних форм власності, їх підрозділів, виробництва окремих культур, різних заходів, упровадження в виробництво нових технічних розробок, досягнень науки і техніки, передового досвіду використовують часткові або локальні критерії. Критерієм економічної ефективності аграрного виробництва є збільшення обсягу чистої продукції за найменших затрат живої та уречевленої праці на її одиницю.

Ефективність – це досягнення найбільших результатів за найменших затрат живої та уречевленої праці, конкретна форма економії часу.

Необхідно розрізняти поняття «ефект» та «економічна ефективність». Ефект – це досягнутий результат у різних формах вияву від тих чи інших заходів, що застосовуються у сільськогосподарському виробництві. В умовах

ринкової економіки – це ступінь фактичної або очікуваної реалізації об'єктивних економічних інтересів власників засобів виробництва.

Відповідно до взаємодії витрат і результатів виробництва, однаковий результат може бути одержаний різними способами і, навпаки, однакові витрати можуть спричинити різний ефект. Економічний ефект може бути як додатною величиною, так і від'ємною, бути виробничим, у формі сільськогосподарської продукції й характеризувати доцільність проведення заходу та економічним – у сфері економії ресурсів, праці, отримання прибутку, а також соціальним, що відображає стан умов праці й побуту працівників. Один і той самий ефект можна одержати різними способами або з різним рівнем використання ресурсів, як і однакові затрати ресурсів можуть забезпечити різний ефект. Робити висновок лише за ефектом і оцінювати доцільність проведення заходу не можна. Ефект, наприклад, це приріст врожаю, проте він не засвідчує вигідність застосування добрив.

У матеріальному виробництві суть поняття «ефективність виробництва», в загальному підході, зводиться до порівняння отриманого результату із затратами живої й уречевленої праці, інших ресурсів, пов'язаних з його одержанням. Однак на практиці важливо визначитись, з якими витратами доцільно порівнювати отриманий ефект. Існує три підходи до оцінювання:

- ресурсний – ефект порівнюється з вартістю виробничих ресурсів (основні та оборотні фонди);

- витратний – ефект порівнюється з поточними виробничими витратами;

- ресурсно-витратний – об'єднує ресурсний і витратний підходи.

На нашу думку, в ринкових умовах для визначення економічної ефективності аграрних підприємств найдоцільніше застосовувати ресурсно-витратний підхід, при якому економічний ефект порівнюється як з виробничими ресурсами, так і з виробничими витратами.

Рівень економічної ефективності можна визначити за формулою:

$$E_{\text{еф}} = K_{\text{еф}} \div P_i, \quad (1)$$

де $K_{\text{еф}}$ – корисний ефект;

P_i – застосований вид ресурсу.

Він показує скільки одиниць корисного ефекту одержано з розрахунку на одиницю затраченого ресурсу або ціною яких ресурсів досягнуто економічний ефект. Ефективність буде вищою, якщо на одиницю затраченого ресурсу буде одержано більше одиниць корисного ефекту, а зростання її рівня свідчить про економію живої й уречевленої праці.

Управлінські рішення, які приймаються щодо підвищення економічної ефективності діяльності аграрних підприємств зводяться до того, щоб на кожну одиницю затрачених матеріальних, трудових і фінансових ресурсів збільшити обсяг виробництва продукції. Це забезпечить зростання доходів підприємства, що слугує основою розширеного відтворення виробництва, забезпечує підвищення оплати праці та поліпшення соціальних і побутових умов його працівників.

Ефективність можна поділити на виробничо-економічну і соціально-економічну. Виробничо-економічна відображає результативність

функціонування продуктивних сил, рівень використання аграрними підприємствами матеріально-технічної бази і трудових ресурсів та характеризується натуральними і вартісними показниками. Соціально-економічна ефективність відображає ступінь досягнення результату, тобто досягнення мети виробництва. Економічний і соціальний аспекти ефективності перебувають в органічній єдності.

З позиції суспільства, ефективним є виробництво, коли виробляється необхідна кількість продукції за мінімальних затрат ресурсів. З позиції особистих інтересів, ефективним є виробництво, коли створюються умови для задоволення матеріальних і моральних потреб працівників підприємств.

Не існує єдиного узагальнюючого показника для визначення економічної ефективності роботи аграрних підприємств. Для її оцінювання використовують систему взаємопов'язаних показників натурального та вартісного обчислення. Одна з вимог до показників оцінювання діяльності підприємства – вони повинні найоб'єктивніше відображати рівень ефективності виробництва. У зв'язку з цим показники не можуть бути спільними для сільського господарства в цілому, окремих його галузей і видів продукції, вони повинні враховувати специфіку виробництва.

До натуральних показників для оцінювання діяльності аграрних підприємств відносять: урожайність сільськогосподарських культур і продуктивність тварин. Однак натуральні показники виявляють лише один аспект досягнутої ефективності, дають звужену характеристику використання окремого ресурсу і не показують сукупних затрат праці, які забезпечили одержання врожайності сільськогосподарських культур або продуктивності тварин. У процесі виробництва продукції беруть участь працівники матеріального виробництва, основні й оборотні фонди, здійснюються різні матеріальні витрати. Один і той самий рівень урожайності можна досягти за різних затрат праці та засобів, або за одного рівня урожайності може бути різна якість продукції, що в кінцевому підсумку позначиться на ефективності.

З метою забезпечення об'єктивності оцінювання діяльності підприємства та порівнянності затрат і результатів виробництва, обсяг виробленої продукції переводять у вартісну форму. До вартісних показників відносять: обсяг валової та товарно продукції, розмір поточних витрат і фондів вкладень, дохідність виробництва. На їх основі визначають продуктивність праці, фондівіддачу, матеріаломісткість, обчислюють чистий дохід і показники рентабельності.

Показники економічної ефективності поділяють на часткові та загальні. До часткових належать: обсяг виробленої продукції, урожайність сільськогосподарських культур, продуктивність тварин, продуктивність праці, фондівіддача, матеріалівіддача, собівартість продукції.

Для більш поглибленого оцінювання діяльності підприємств використовують систему загальних показників економічної ефективності. А саме, виробництво валової продукції в розрахунку на один гектар сільськогосподарських угідь, на середньорічного працівника, на одну затрачену людино-годину, на 100 грн. виробничих витрат, на 100 грн. основних виробничих фондів і оборотних засобів; розмір поточних витрат виробництва

на 1 грн. валової продукції; величину чистого доходу і прибутку в розрахунку на один гектар сільськогосподарських угідь, на одного середньорічного працівника, на одну людино-годину, на 100 грн. витрат виробництва, на 100 грн. основних виробничих фондів і оборотних засобів; рівень рентабельності й норма прибутку підприємства.

За допомогою вище наведених показників можна здійснити комплексне оцінювання ефективності використання землі, трудових ресурсів, основних і оборотних фондів, окупності виробничих витрат.

Список використаних джерел

1. Економіка підприємства : [навчальний посібник] / Березін О. В., Березіна Л. М., Бутенко Н. В. – К. : Знання, 2009. – 390 с.
2. Економіка підприємств : [підручник] / Горбонос Ф. В., Черевко Г. В., Павленчик Н. Ф., Павленчик А. О. – К. : Знання, 2010. – 463 с.